

РЕЦЕНЗИЯ

от чл.-кор. Светлана Куюмджиева, ИИИЗК-БАН

за трудовете на

ЯВОР ГЕНОВ,

кандидат в конкурса за заемане на академичната длъжност доцент
по *Музикознание и музикално изкуство (средновековна музика)*, обявен в ДВ бр.

38/26.05.2015 г. за нуждите на сектор *Музика*

Явор Генев е роден на 13 юни, 1981 г. в Стара Загора. Учи класическа китара в Средното музикално училище в родния си град, а след това и в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ при проф. д-р Панайот Панайотов. През 2003 г. защитава бакалавърска степен с дипломна работа „Китарата и бароковата музика“, а през 2005 г. се дипломира като магистър в инструменталния клас на проф. Панайотов със солов рецитал. След конкурсен изпит през 2006 г. той е зачислен като редовен докторант в изследователската група по стара и църковна музика в Института за изкуствознание при БАН. През 2008 г. защитава дисертация на тема „Антифонарът в Средновековието и съвременността: цикълът *Quadragesima*“, след което е назначен в Института за изследване на изкуствата при БАН.

Като изследовател, д-р Генев има вече един значителен обем научна продукция. Участвал е с доклади във важни научни форуми, като Изкуствоведските четения, организирани от Института за изследване на изкуствата, Интердисциплинарния колегиум по стара българска култура, организиран от Института за литература, Националната конференция по богослужебните книги, организирана от Института за изследване на изкуствата и Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и др. Публикациите му (цитирани са 15) са в престижни научни издания, като „Българско музикознание“, „Палеобулгарика“, „Изкуствоведски четения“ и др. Изследователската му работа е в област, неразработена у нас, в която той прави първите си значими открития: въвежда в научно обръщение неизвестен латински музикален ръкопис, съхраняван в НБКМ, проучва и разработва съществени въпроси, свързани с една от най-старите и важни западни богослужебни книги – антифонарът, стига до редица идентификации на един от основните богослужебни цикли в тази книга, този на св. Четиридесетница. В последно време разработи въпроси, свързани със светци, чествани и в Западната, и в Източната църква. На такива светци е посветен и хабилитационния му труд, с който участва в конкурса за доцент, а именно „Латински песнопения за светци, почитани в Източната и в Западната църква (св. св. Кирил и Методий, св. Николай от Мира, св. Георги и св. св. Козма и Дамян)“. В този труд авторът разработва неизвестна проблематика, свързана най-общо с едногласната традиция на грегорианския хорал. Трудът му е естествено продължение на предишни негови работи. Веднага ще кажа, че

авторът се е справил отлично и работата му е принос в българското музикознание, а сигурно ще има немалък интерес към нея и в западната музикална медиевистика: *първо*, поради значимостта на избраната проблематика, разработвана и в източната, и в западната музикална медиевистика; *второ*, поради избрания комплексен ракурс на изследване – археографски, извороведски и музикално-аналитичен с акцент върху сравнителния тип анализ; и *трето*, поради важността на изводите, до които убедително се стига чрез проучването на конкретен музикален материал.

Трудът се състои от шест глави, всяка със свои части, посветени на певческия репертоар за службите на светци, към които интересът в науката е голям: светите братя Кирил и Методий, св. Николай Мирликийски, св. Георги и двамата братя светци Козма и Дамян. Всяка глава завършва с обобщение, а накрая, след Заключение и Ползваната литература, са включени две важни и необходими приложения – Речник на непознатите думи, свързани с въведената проблематика на западната богослужбна музика, и Фигури на латинската монодия.

В изследването са използвани преписи на антифонара от IX/X до XX в. включително, публикувани преди всичко в една от най-обемните изследователски база данни на фундаменталния проект *Cantus*. Между тях е и прочутият антифонар на Харткер от манастира Сен-Гален от късния X в. Основните цели и задачи ясно са поставени. Търси се отговор на въпроси, като: кога и как са сформирани службите за избраните светци; дали наличният песенен репертоар, който се открива в изворите, е създаден специално за всеки от тях или е заеман от съществуващи вече мелодии, изпълнявани в други служби; ако такъв материал е зает – от кои служби и конкретно от кои техни части е взет; доколко устойчиво е предаването на репертоара в отделните музикални „диалекти” на Западната църква – западен, източен и монашески; какъв е процесът на компилиране на богослужбните последования във всяка отделна служба за конкретния светец/светци; защо в латинска богослужбна книга се поместват служби за славянските първоучители; и като цяло, но вече като задача на бъдещо изследване, могат ли да се изведат допирни точки между певческите репертоари на Източната и Западната църква по отношение на изследваните светци. Ще подчертая убедителната отправна методологическа позиция на автора, който ориентира изследването си от определяне на времето, когато евентуално са сформирани службите за съответните светци, получили са популярност и разпространение и съответно са започнали да се създават и песнопения за тях. Кои са личните приноси на автора?

Първо, определя песнопенията за службите на всеки един от изследваните светци – жанрът им и богослужбната им позиция; всеки жанр и всяко богослужение, в което дадено песнопение се конституира, подробно се разглеждат в сравнителен богослужбен и музикален аспект. *Второ*, установява, че песнопения за службата на св. св. Кирил и Методий

се появяват късно в антифонара – едва в началото на XX в., когато през 1912 г. се отпечатва ново издание на книгата след „възраждане“ на интереса към грегорианския хорал и започналото интензивно негово проучване в новото време: в средновековните извори не се откриват творби за двамата братя в проучените латински извори; преди появата на служба за тях, култът им трябва да е бил отбелязван в някоя/и локални богослужебни практики сред определени католически общности, но не монашески, тъй като в монашеския антифонар от 1934 г. служба за тях авторът не открива; той установява още, че паметта им влиза в категорията *Duplex*, т.е. двама светци, при „висшите изповедници“ (*Pontificis Confessoris*); песнопения за двамата просветители (три антифона и два химна) д-р Генов открива в двете вечерни и в утринната хвалитна служба, като въз основа на сравнителен анализ заключава, че мелодиите най-вероятно не са създадени специално за тях, а са заети от друга светителска служба, но от коя точно, засега остава въпрос. *Трето*, установява богат певчески репертоар за св. Николай с пълно богослужебно последование в дневните служби в редица извори, вероятно, както заключава авторът, най-пространно развитият сред паметите на светците, включени в латинския антифонар, чествани и в Източната църква; нотирани песнопения за светеца авторът намира в извори още през XII в.; установява кои жанрове и конкретни песнопения от службата са създадени специално за него и кои са заети от други служби и от кои точно; подробно извежда оригиналните песнопения за службата на светеца. *Четвърто*, установява, че паметта на св. Георги започва да се отбелязва в западния календар около средата на VIII в.; първоначално репертоар за службата на светеца се заема от общите или индивидуалните светителски служби, като най-ранните такива нотирани заемки датират от антифонари от втората половина на X в.; песнопенията за св. Георги са повече в извори от източната група и се проследяват докъм XVI в., а в извори от западната група – до XIV в.; по отношение на богослужебна позиция и музикално-интонационно осмисляне, репертоарът разкрива големи различия; най-често се заемат мелодии от други служби; за тези служби авторът прави важното уточнение, че те са преди всичко от пасхалния период, включително – макар и само в отделни случаи – от неделя на Възкресение; д-р Генов открива и песнопения с употреба само в службата на св. Георги; различията в богослужебната позиция и музиката за светеца той логично обяснява с различия в степента на почит към него в отделните региони, от които произхождат изворите. *Пето*, защитава мнението, че култът към светите братя Козма и Дамян се формира в Западната църква около V в.; преписите на антифонара отразяват почитта към двамата светци най-често с единични песнопения от X в. нататък; констатира, че се откроява един конкретен антифон, компилиран специално за тяхната памет; в отделни преписи на антифонара от XI-XII в., произхождащи от днешна Италия, открива включен пълен певчески репертоар за хвалитната служба за светите братя. *Шесто*, за първи

път в българската музиколожка литература се въвежда наследството на амброзианския (милански) „клон“ на латинската музикално-певческа традиция, която, съхранила се като независима, има своя специфика по отношение на типове певчески книги, песнопения, жанрове и мелодическо структуриране. И *седмо*, за първи път отделно се систематизира терминология на латинската монодия, в която се обясняват термини, свързани с основни типове певчески книги на Западната църква, жанрови определения и мелодическо сегментиране.

Проучването на всички тези въпроси е новост в музикалната медиевистика и разработването им действително е важно за познанията ни за богослужебната музика, специално от по-ранното време по оста Изток – Запад, и конкретно за промените, които настъпват в богослужението и музиката за св. Николай, св. Георги и св. св. Козма и Дамян, съответно от края на X – края на XI в. насам, както и разпространението на култа им на различни места. Важно е и установяването на нотиранията песнопения за службата на св. св. Кирил и Методий в късните издания на антифонара. Всичко това много добре е представено по оригинални извори и е безспорен принос на автора, както е принос и извеждането на това кои са оригиналните песнопения, специално създадени за проучваните светци, и кои са заети от други богослужения и от кои точно.

Като към всяка работа, така и към тази биха могли да се направят някои бележки. Така например, добре е да се прави по-отчетлива разлика между вид и жанр. Респонзорната, антифонната и директната псалмодия по-убедително се определят като видове, а не като жанрове, както се разглеждат в труда. Те самите, като видове пеене, имат различни жанрове. Например кондакът, който е жанр, се изпълнява респонзорно от солист и хор и пр.

Като цяло, работата на д-р Генов може да се определи като оригинална и актуална. Ще подчертая, че д-р Генов остава „пионер“ в областта на средновековната западна музикална култура – тя не се изучава в музикално-образователните ни институции и проблематиката ѝ е още слабо позната у нас. Областта на църковната музика дълго време беше табу в българското музиковедие. През последните години интересът към нея нарастна извънредно много: станаха известни редица нови музикални паметници, реконструираха се музикални школи и дейци, занимавали се с църковна музика, очерта се цялостната картина на развоя на средновековната и възрожденската българска музика. За да се изведе спецификата ѝ обаче, особено в ранната старобългарска епоха през IX – XII в., много е важно да се знаят характеристиките не само на източната, но и на западната богослужебна музика: известно е, че докъм средата на XI в. (до 1054 г., схизмата между Източната и Западната църкви) развитието на богослужебната музика на Изток и Запад е било много близко по отношение на нотация, богослужебни книги, репертоар, композиционни техники и модална система.

Проучването на западната богослужебна музика от страна на д-р Генов покрива „бяло петно“ в културната ни история. Така работата му става добра основа за по-нататъшни проучвания в областта на историята и теорията на западната богослужебна музика: за различните видове предгрегориански репертоари, развоя на грегорианския хорал през вековете, възраждането му в края на XIX и XX в., възникването на книгата антифонар, принципите, използвани при систематизирането на състава и структурата ѝ, динамиката в развитието на музикалния ѝ репертоар и пр. Разработката представя автора като усвоил широк диапазон от знания по отношение на средновековната западна монодия, и по-специално, по отношение на спецификата на методиката и методологията при проучването на богослужебната музика. Той е усвоил голяма част от българската и богатата чужда литература по въпросите както на старата музика, така и на сродните ѝ дисциплини, като изворознание, богослужение, богословие и палеография. Тази литература е ползвана най-коректно.

Д-р Генов е един от малкото изследователи, които съчетават теория с практика: единствен засега концертиращ лютнист в България, той е изпълнител на средновековна, ренесансова и барокова музика. Още като студент в София изнася редица рецитали в различни градове из страната и участва в майсторски класове по интерпретация на барокова музика при известните изпълнители Ашли Соломон във Великобритания и Крета-Мария Кентала във Финландия. Осъществил е записи в Българско национално радио със солова и камерна ренесансова музика и е участвувал в радио и телевизионни предавания, посветени на старата музика. Без съмнение, изпълнителската му дейност му помага да проникне в дълбочина при изследването на старата музика.

Като цяло, в заключение, кандидатът показва отлични изследователски качества. Умее да търси, да анализира, да обобщава и акцентира върху същностни проблеми, които разработва, както и аргументирано да защитава тезите си. Силно критичен е към това, което прави и го прави ангажирано и отговорно. И най-важното, за първи път разработва проблеми от една област, останала дълго време negliжирана в българското музикознание. Област, която е важна и е от значение и за българистиката. Проблематиката ѝ би разширила познанията ни за времето до и през Кирило-Методиевата епоха от IX-X в. на Запад, където се развива дейността им, включително и музикалната им дейност, дискутирана неведнъж в българската и в международната наука. От тази гледна точка, добре е представеният труд да бъде отпечатан, тъй като у нас липсва каквато и да било литература по въпроса.

Всичко казано дотук ми дава основание убедително да препоръчам на уважаемия Научен съвет на ИИИЗк да избере гл. ас. д-р Явор Генов на академичната длъжност доцент.

19 октомври 2015 г.

чл.-кор. проф. С. Куюнджиева